

ULU ÖNDER ATA'NIN 30. ÖLÜM YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA SANAT VARLIKLARIMIZA DAİR GÖRÜŞ VE DİREKTİFLERİ

TAHSİN ÖZ

Türk Tarih Kurumu Üyesi

1 — Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) sırasında birçok illerimiz ve İstanbul yabancı devletlerin işgaline uğramıştı. İstanbul Arkeoloji Müzesi de kapalı idi, fakat personeli işbaşında bulunuyordu. Yabancı Devlet adamları maliye işlerine de el uzatmışlar, görevli olan Fransız mümessili Arkeoloji Müzesine ayda beş lira ödenek verilmesini uygun görmüştü. Kendisine verdiğim bilgilerin hiçbir tesiri olmamıştı. Her yönden pek acı ve hazin bu günleri hiç unutamam!

O sıralarda Fransızların Sarayburnu'nda kazılar yaptırmakta ve hattâ buldukları eserlerle meskûkâtı da memleketlerine göndermekte olduklarını haber alıyorduk. Bunun üzerine Müzeler Müdürü merhum Halil Ethem Bey Çemberlitaş'daki Belediye binasında karargâh kurmuş olan General Charpie'ye gitti. Bulunan meskûkâtın müzeye verilmesi gerekli olduğunu söylemiş, General sert bir mukabele ile bunları Louvre Müzesi'ne gönderdiğini bildirince Halil Bey, siz daha kendi müzelerinizi bilmiyorsunuz, Louvre Müzesi'nde meskûkât yoktur. Ancak Bibliyotek Nasyonal'de bulunur yolunda mukabele etmiş ve üzüntü ile ayrılmıştı. Mamafih Ceneral'in da Halil Beye çok hiddetlendiği hattâ, yaşlı bir adam olmasaydı kendisini tevkif edeceğini, söylediği de şayi oldu.

Bu elîm hâdiseler sırasında Müzeye Hakkı Bey isminde bir teğmen geldi. Halen yanlış olarak İbrahim Paşa Sarayı denilen Mihterhane binasında, çok kıymetli tarihî otağ ve çadırların bulunduğunu ve bunların birgün yabancılar tarafından yurt dışına kaçırılabileceğini söyledi.

Halil Bey derhal Müzeye nakillerini uygun gördü. O tarihte kapalı bulunan Sanayi-i Nefise Mektebinin boş olan büyük salonuna yığın halinde dolduruldu. Nihayet Mütareke yapıldı, hayırlı haberler gelmeğe de başladı. Bu defa ben, Halil Beye vekâlet etmekte idim.

Sarayburnu'nda ve diğer bazı bölgelerde kazılar yapan *Démangel* isminde arkeolog geldi. Yol gösterici Meryem mânasına gelen Saint Mari Hadighitria mabedi bulunmuş, temizlenmiş ve hattâ kolayca gezilebilmesi için elektrik tesisatı bile yaptırılmıştı¹. Müze idaresi bunlara vaz-ı yed etti. Bir takım arkeolojik eserleri de teslim etti.

Esas konumuz olan çadırlara gelince; bunlar, Cumhuriyetin ilânına kadar Arkeolojik Müzesinde kaldı. Bir müddet sonra hükümdarlara aidiyeti de gözönünde tutularak Topkapı Sarayı Hazine kethüdalığına verilmesi uygun görüldü. Yine seneler geçti. 3 Nisan 1924 de Topkapı Sarayı Müze haline intikal etti. 16. 2. 1928 tarihinde bu Müzenin Müdürlüğüne tayin edildim. Bu hazineler hazinesinin köşesinde bucağında bulunan binlerle sanat varlıkları hakkında rivayetlere müstenit nice yanlış bilgiler bulunduğundan, hakikî hüviyetleri tesbite başlandı. Bu gaye ile Hazine bodrumunda bulunan ikiyüzbine yakın arşiv vesikası da tasnif edildi². Nihayet sıra otağ ve çadırlara geldi. Bunların bir taraftan envanterleri yapılmakta ve mahiyetleri anlaşılmalı ve havalandırılmak üzere kurulması da ele alınmakta idi. Bilindiği veçhile küçük ölçüde olanlar çadırdır ki bu kelimenin aslı Farsça (çetir) den geldiği belirtilmektedir. Seyahat ve merasim çadırları hayli farklıdır.

Büyük ölçüde bulunan ve bilhassa harplerde kullanılan Otağı Hümayun bir kaç direkli ve çeşitli bölümlüdür. Hükümdara, maiyetine ve namaz kılmağa mahsus ayrı kısımları ve hattâ tuvalet yerleri bile bulunmaktadır. Otağların çevresi de sütunlu perdelerle kapalıdır.

Merasim için kullanılan çadırların dışları kırmızı çuha kaplı, bazı renkler kumaşlarla süslemelidir.

Harp ve seyahate mahsus olan otağların dışı yeşile yakın renkte su geçmez kalın bezlerle kaplıdır. İçlerine gelince, mahrutî kısmından başlayarak eteklere kadar renkli kumaşlardan yapılmış olup üzerleri oyma kumaşlarla veya renkli ipek ve altın gümüş tellerle işlemeli ve bezelidir (Resim 1). Otağların pencereleri ve kapıları da çeşitli süslemelidir. Direkleri devrine göre bezeli olup alemleri de vardır.

İşte yukarıda işaret ettiğimiz şekilde Topkapı Sarayı Müzesine intikal eden 54 parça çadır ve otağın etüdleri yapılmak ve aynı za-

¹ Tahsin Öz. Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi. 1933, Devlet Matbaası.

² Tahsin Öz. Topkapı Sarayı Mezesi Arşiv Klavuzu. Fasikül I. 1938, Fasikül II. 1940.

manda mahiyetlerini de tam bilmek üzere kurdurulması gerekli görüldü.

Ne çare ki yakın zamanlara kadar Bayazıt'da (Çadircılar çarşısı adıyla) sıra dükkânlara bulunduğu halde elimizdeki bu çadır ve otağları kurduracak bir usta bulamıyorduk. Nihayet Hasan usta isminde yaşlı ve değerli bir çadırcı ustası bulundu.

Topkapı Sarayı Müzesinin müsait avlu ve bahçelerinde XVII.-XVIII. yüzyıllara ait olduğunu tahmin ettiğimiz işbu çadır ve otağlar kurulmağa başlandı. Bu tarihî varlıklar yerli ve yabancı ziyaretçilerin ve basın ilgisini çekti.

Bu tarihlerde Atamız da Dolmabahçe Sarayında ikamet etmekte idiler. Yazın sıcak günlerinde Yalova'da birkaç gün geçirmek istemişler, fakat oradaki perişan köşk kifayetsiz olduğundan, basına intikal eden bu otağların birinin ayrılması için bir memuru Müzeye göndermişler. Bu zat bunlardan birini uygun görerek keyfiyeti Müdür Muavinine bildirmiş, birkaç gün sonra da mahiyetlerinde birkaç kişi olduğu halde Müzeyi teşrif ile sözü geçen otağın önünde durdular. İlk sual, bu hangi tarihte yapılmıştır? Çok eski değil, içindeki kitabeden anlaşıldığına göre (1246) 1830 tarihinde Mahmut II. zamanı yapılmıştır. Fakat bugün böyle bir otağı yapmak değil, dışında bulunan cingâri denilen yeşil bezin bile nasıl yapıldığını ancak kitaplarda okuyoruz. Çemberlitaş'da Elçiler Hanı arkasında bulunan bir imalâthanedede içine merdivenlerle inilen kazanlarda bakır mürekkebatı ile bu yeşil bezlerin su geçmez bir hale getirilmekte olduğunu izah ettim. Çadırın içinde de işlemlerin karakterini belirttim. Vatanı düşman istilâsından kurtaran yüce kumandan derhal (Hayır bunu istemem) buyurdular. Böyle sanat kıymeti bulunmayan ve bugün kullanılmasında sakınca görülmeyecek olanlar varsa gönderilmesini emrettiler. Nitekim bir müddet sonra basit iki çadır gönderildi.

Birçok defalar birer vesile ile belirttiğim veçhile Atatürk sanat eserlerine hürmetkâr ve cidden kadirşinas ulu bir şahsiyet idi.

Yüce zekâsı tarih ve sanat eserleri yönünden birçok hakikatlerin aydınlanması ve inkişafını da temin etmiştir^{3,4}. Direktif ve teşvik-

³ Tahsin Öz. Atatürk'ün Topkapı Sarayı Müzesi'ni ziyaretleri. Atatürk XV. ölüm yılı hatırası. Yeni Tarih Dünyası (Özel sayı) 1953.

⁴ Tahsin Öz. Atatürk ve Türk Sanatları. Türk Tarih Kurumu Belleteni, No. 40, 1956.

leri ile açılan bu yol, yalnız bugünün değil yarının sanat eserleri üzerinde de çalışanlara rehber olacaktır. Bilhassa, sanat ve tarih bakımından çok kıymetli bir koleksiyon olan Osmanlı Hükümdarlarının portrelerinin teşhirine de ancak Atatürk'ün direktifi imkân vermiştir⁵.

Kezalik senelerce Topkapı Sarayı Hırka-i Saadet Dairesinde (Sancağ-ı Şerif) ismi altında ve altın çekmecede saklanan yeşil canfesden yapılmış sancağın yersiz mahiyeti de yine Ata'nın itirazlarıyla belirmiş ve hakikî Sancağ-ı Şerif de bulunmuştur^{6, 7}.

Yine Sultan Orhan zamanında Milletler arası bir durumda bulunan Türk okçuluğunun ihyası için teşebbüslerde bulunmuşlardı⁸.

Yüce önder, Dolmabahçe Sarayını, Tarih ve Dil Kurumları'nın kongre salonu haline getirmiş ve nihayet Sarayın muayede salonunda eski çağdan başlayarak son devre ait sanat eserleri sergisini tanzim ettirmişlerdir. Bu sergide Selçuk ve Osmanlı devirleri seksiyonlarına ait verdiğim izahatı da yakın ilgi ve takdirle karşılamışlardı.

Ne kadar acıdır ki Ata'nın vakitsiz ölümü üzerine bu sergi hemen kaldırılmış ve aziz nâşının katafalkı burada yer almış, bütün milletin gözyaşları arasında Ankara'ya nakledilmişti.

İşbu sergide (tarih yazmak, tarih yapmaktan zordur) vecizesi de bulunuyordu. İşte bu hakikat ölümünden 30 yıl geçmiş olmasına rağmen, başta Kurtuluş savaşları olmak üzere, yaptığı inkılâpları ve direktifleri ile vücut bulan sanat hareketlerini bizler ve bütün dünya yazmakla bitiremiyoruz. Yeni nesillere de intikal edecektir.

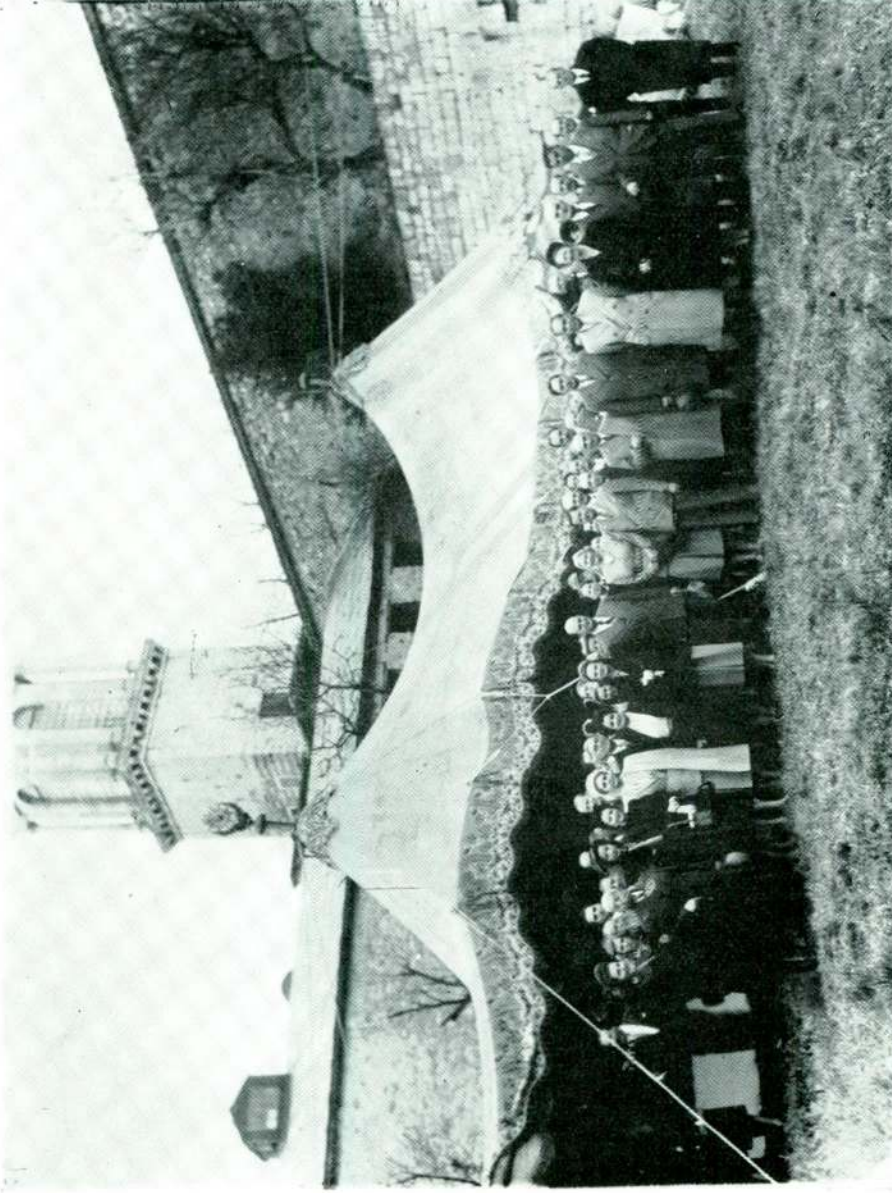
Atamız ölmemiştir. Türk milletinin kalbinde yaşamaktadır. Aziz ruhu şâd olsun.

⁵ Tahsin Öz. Atatürk'ün Topkapı Sarayı Müzesi'ni ziyaretleri. İ. Ü. Tıp Fakültesi Talebe Cemiyeti Yayınları, No. 1, 1962

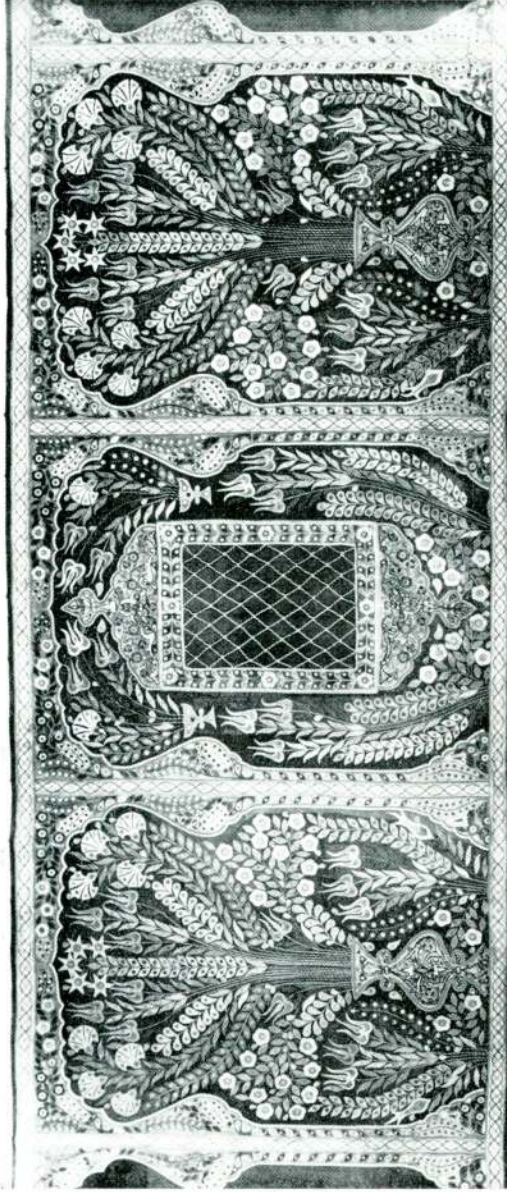
⁶ Tahsin Öz. Atatürk ve Sancağı Şerif, Tarih Dünyası, No. 7, 1965.

⁷ Tahsin Öz. Hırka-i Saadet Dairesi ve Emanet-i Mukaddese, İstanbul 1953.

⁸ Tahsin Öz. Türk Okçuluğu ve Atatürk. (Türk Tarih Kurumu'na yayınlanmak üzere.)

Res. 1 — Memleketimizde müzelerin kuruluşunun 100. yılında (1948) Topkapı Sarayı Müzesinde yapılan törende konuklardan bir kısmı otağ önünde.

Res. 2 — Bir otanın çeşitli çiçeklerle bezeli penceresi.